

қарши қўллаш учун тақдим этилган. “Дифлубензурон” таркибли инсектицидлар ҳашаротларнинг нерв тўқималарига эмас, балки қуртларнинг ёшдан-ёшга ўтишдаги пўст ташлаш (туллаш) жараёнига кескин салбий таъсир қилади, хусусан хитин тўпланишини тўхтатади. Ушбу препаратлар асосан ичдан таъсир ўтказади ва иссиққонли ҳайвонлар ҳамда деярли барча табиий қушандаларга нисбатан ҳам зарарсиздир. “Дифуз 48% сус.к.” препарати 0,03 л/га сарф-меъёрида зарарли темирчакларга нисбатан юқори самарали эканлиги ўтказилган тажриба натижаларида намоён бўлди.

Фенилпиразол кимёвий гуруҳига мансуб препаратлар, жумладан, “Анис 20% эм.к.” таъсир этувчи моддаси фипронил бўлиб, препарат дастлабки кундаёқ юқори ҳамда узоқ муддат таъсир этадиган (2-3 ҳафта) самарадор препарат эканлиги маълум бўлди. Тажрибаларимизда ушбу ҳолат ўз ифодасини топиб, препарат темирчакларга қарши гектарига 0,1-0,12 л миқдорида қўлланилганда қураш чоралари ҳисобнинг 1-кундан бошлаб то 21-кунга қадар юқори даражада 95,0% дан юқори биологик самарадорлик қайд этилди. Шу билан бирга кузатувларимизда “Анис 20% эм.к.” препа-

рати қўлланилган тажриба майдонларида темирчаклардан ташқари кўплаб бошқа турларга мансуб бўлган ҳашаротлар хусусан: парда қанотлилар, қаттиқ қанотлилар, тангача қанотлилар тўр қанотлилар, икки қанотлилар туркумларининг вакиллари бўлган ҳашаротларга ўта юқори таъсирчан эканлиги қайд этилди (2).

Ўтказилган кенг қамровли синовлар асосида зарарли темирчакларга қарши курашда юқори самара кўрсатган пиретроид, бензоилмочевина (ҳашаротлар ўсишини бошқарувчи гормонал), неоникотиноид ва фенилпиризоллар кимёвий гуруҳларига оид препаратларни тавсия этилган сарф-меъёрларда, белгиланган регламентларга риоя этиб қўллаш юқори биологик самара кўрсатади ва ўз навбатида етиштирилаётган ҳосилини зарарланишдан сақлаб қолиб, қоникарли даражада хўжалик ҳамда иқтисодий самарадорликка эришилади.

И.А.ҲАМРОЕВ,
тадқиқотчи,

Ўсимликларни ҳимоя қилиш
илмий-тадқиқот институти.

АДАБИЁТЛАР:

1. Гаппаров Ф.А ва бошқалар. Ўзбекистон ҳудудларида тўғри қанотлилар туркумига кирувчи зарарли чигиртка ва чигирткасимонларнинг ривожланиши, ёппасига кўпайиш сабаблари, замонавий кураш чоралари. Тавсиянома. – Тошкент, 2008. – 76 б.
2. Хўжаев Ш.Т. Энтомология, қишлоқ хўжалик экинларини ҳимоя қилиш ва аэротоксикология асослари. – Тошкент: «Фан», 2010. – 352 б.

УЎТ: 634.11+631.54

ТАДҚИҚОТ

УЗУМНИ ТАБИЙ УСУЛДА САҚЛАШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Аннотация: Мазкур мақолада, бугунги кунда Республикаимизда узумнинг хўраки навларини анъанавий табиий ҳолда сақлаш усуллари, уларни афзалликлари ва камчиликлари ҳамда мавжуд сақлаш усуллари япони давлатидан келтирилган турли хил хажмлардаги пластик идишларда сақлаш орқали такомиллаштириш технологияси, унинг ўзига хос хусусиятлари ва афзалликлари тўғрисида маълумотлар келтирилган.

Аннотация: В данной публикации приведены данные о технологии естественной хранения разных столовых сортов винограда применяемых традиционные методы в нашей Республике, их преимущества и недостатки, а также совершенствование существующих методов с применением Японской технологии, с различными видами пластиковых посуд, их свойства и преимущества.

Калит сўзлар: узум навлари, табиий сақлаш усуллари, технологиялар, пластик идишлар, япон идишлари, сақланувчанлик хусусиятлари, сифат кўрсаткичлари.

Мамлакатимизда сўнги йилларда қишлоқ хўжалиги махсулотларини етиштиришга, сақлашга ва уларни истеъмолчиларга сифатли етказиб беришга катта эhtiбор берилмоқда. Қишлоқ хўжалиги махсулотларини талаб даражасида етиштириш, сақлаш нафақат ички бозор хажмини балки экспорт салоҳиятини ҳам оширади. Айниқса мева-сабзавотчилик ва узумчиликнинг ўрни салмоқлидир. Аммо бу йўналишдаги камчиликлар ҳам йўқ эмас. Масалан: Статистик маълумотларга қараганда, жахонда узум майдонлари 74,5млн гектар бўлиб, Ўзбекистондаги узум майдонлари эса унинг бор йўғи 1.5%га тенгдир. Жахон миқёсида 2018-йилда узум экспорт қилувчи давлатлар орасида Ўзбекистон 120.000т узум экспорт қилган ва бу умумий улушнинг атиги 1%ни ташкил этади[2,3].

Бу кўрсаткичларни ошириш, йўналишни ривожлантириш бўйича мева-сабзавотчилик ва узумчилик соҳасида юқори қўшилган қийматли махсулотлар ишлаб чиқариш, экспорт хажмини ошириш, фойдаланишдан чиққан ва лалми ерларни ўзлаштириш, пахта, ғалладан қисқартирилаётган майдонларга экспортбop қишлоқ хўжалиги экинлари экишни кўпайтириш, шунингдек, боғ, токзор ва иссиқхоналар имкониятларидан самарали фойдаланишни йўлга қўйиш мақсадида: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019-йил 14-мартдаги “Мева-сабзавотчилик соҳасида қишлоқ хўжалиги кооператсиясини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4239-сонли қарор қабул қилинди. Ушбу қарорга кўра мева-сабзавот ва узум махсулотларини етиштириш, қайта ишлаш ва экспорт қилишда кластер

ва кооператсия тизимини ривожлантиришнинг янги механизмларини жорий этиш тўғрисида чора тадбирлар белгилаб берилди [1].

Мева-сабзавот махсулотларидан бири узум нафақат Ўзбекистонда балки бутун дунёда севиб истеъмол қилинадиган махсулотлардан ҳисобланади. Дунё миқёсида 77.5млн тонна узум етиштирилади шундан 7% майиз қилинади, 36% хўраки, 57%дан эса вино тайёрланади[2,3,4]. Шундай экан хўраки узум навларини истимолчиларга етказишнинг асосий усулларида бири, бу янги узулган ҳолда бўлса, узум навларини юқори сифатли бўлиши уларни сақлаш жараёни орқали амалга оширилади. Шу сабабли узум меваларини сақлаш бўйича илмий-тадқиқот ишларини янада такомиллаштириш долзарб масала ҳисобланади.

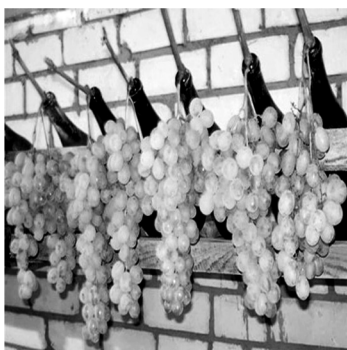
Тадқиқот услублари ва материаллари. Дла-ларимизда етиштирилган хўраки узум мевалари инсон организми учун

қимматли озиқа моддалари: қанд, кислоталар, витаминлар, биологик актив ва минерал моддаларга бой. Шунинг учун фақат узум етиштиришни кўпайтиришгагина эмас, балки аҳолини йил мобайнида узум билан таъминлаш муҳим аҳамиятга эга. Узумни тўғри сақлаш, кўшимча фойда олишва аҳолини йил мобайнида барра узум билан таъминлаш имкониятини беради. Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб, Тошкент Давлат Аграр Университети ва унинг филиаллари профэссор-ўқитувчилари, магистр ва бакалаврлари ҳамда АҚШнинг USAID Халқаро агентлиги билан биргаликда “Республикамизнинг турли иқлим шароитларида етиштирилган узум навларини совутиш омборларида сақлашнинг технологик параметрларини ўрганиш” лойиҳаси доирасида мамлакатимизнинг энг йирик узум етиштирувчи фермер хўжаликлари ва узум сақловчи тадбиркорлар билан ҳамкорликда тажрибалар ўтказилди. Тажрибанинг мақсади узумни замонавий совутгичли омборхоналарда сақлаш амалиётини назарий жихатдан илмий асослашдир. Ушбу лойиҳа доирасида биз томонимиздан узумни табиий усулда сақлашни такомиллаштириш устида илмий тадқиқотлар олиб борилди.

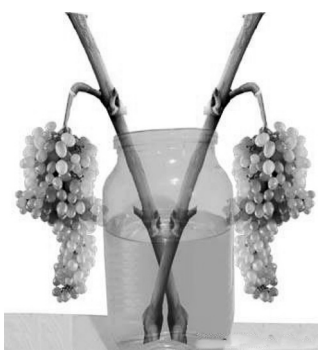
Маълумки, бугун бутун жаҳон тажрибасига эътибор қаратадиган бўлсак, узум етиштирувчи мамлакатларни бачасида етиштириш ҳажми, иқлим шароити ва географик жойлашувидан келиб чиқиб асосан табиий усулда сақлаб келинган. Узумни табиий усулда сақлаш технологиялариер тўлаларда, махсус шамоллатиладиган хоналарда ва томлар чердақларида сақлашга асосланган. Агарда бу технологияларни чет мамлакатларда кўпроқ ер тўлаларда кузатилса, Республикамиз вилоятлари вилоятларда узум мевалари хонадон томлари черда-

клари ёки лойдан қурилган хоналарда тортилган торли мосламаларда сақлаб келинган. Аммо бизнинг иқлим шароитимизда ҳавонинг нисбий намлиги сезиларли даражада паст бўлганлиги сабабли уларнинг банди ва донасининг сувсизланиши сабабли табиий йўқотиш ва сифат кўрсаткичлари пасайиш ҳолатлари кузатилган.

Шу сабабли юқорида келтирилган камчиликларни бартараф этиш мақсадида узум меваларини махсус ичида сув тўлдирилган идишларда сақлаш технологиялари чет мамлакатлардан бизнинг мамлакатимизга кириб келган (1-расм).

а) бутилка идишларда

б) шиша банкаларда

в) платмас (баклажка) ларда

1-расм. Узумни турли хил идишларда табиий сақлаш усуллари.

Юқорида келтирилган Республикамизнинг асосан Фарғона водийсида кенг тарқалган усулларида бири, узумни турли хил елим, пласмас идишларда сув билан тўлдирилган кўринишда (баклажка усули) сақлаш усулидир.

Тадқиқот натижалари ва уларнинг муҳокамаси. Узумнинг хўраки навларини баклажка усулида сақлаш жараёнида баклажка ва сувдан фойдаланишдир. Бу усулда узум қалин 14 смли шохи билан кесилади ва шохи сувли баклажкага солинади. Узумни баклажка усулида сақлашнинг бир қанча афзалликлари ва камчиликлари мавжуд.

Афзалликлари: Сақлашнинг бошқа табиий усулларига нисбатан узоқроқ сақланади, узум сифатли сақланади, узум массаси табиий камайиши пасаяди, узум нархи юқори бўлишига эришилади, узум банди ва меваси қуриб қолишининг олдиолинади. Афзалликлари билан бирга камчиликлари ҳам йўқ эмас.

Камчиликлари: 7кг яшикка 4.0-4.5 кг узум жойланади қолган жойни эса идиш эгаллайди, ва бухонанинг фойдали хажмидан нотўғри фойдаланишга сабаб бўлади. Идишдаги (буғланиш сабабли) сув камаяди ва қўл меҳнатини кўп талаб этади ва бу узумнинг механик шикастланишига олиб келади натижада узумнинг товарбоблик ва экспортбоблик хусусиятлари камаяди. Узумни баклажка усулида сақлашнинг энг катта камчилиги бу токнинг ҳосил шохини йўқотишидир. Баклажка усулида сақлаш учун узум қалин ҳосил шохи (10-14см) билан бирга кесилади, бу эса кейинги йил ҳосили 10-15%га камайишига сабаб бўлади. Юқоридаги камчиликлар узумни баклажка усулида сақлаш нитакотомиллаштириш

